

KÉZFOGÁSOK

GYURA LATYÁK

A HÁBORÚ UTÁNI JUGOSZLÁVIAI RUSZIN IRODALOM

A jugoszláviai ruszinok szépirodalma a szláv népek legfiatalabb irodalmi közé tartozik. A XX. század első éveiben ad magáról először életjelt, a két világháború között igazolja értékeit, s ma, az új viszonyok között kezdi elfoglalni az őt megillető helyet szocialista öngazgatói közösségünk nemzetéinek és nemzetiségeinek irodalma között.

Ez az irodalom az ukrainai irodalomból nőtt ki. Az irodalomtörténészekre vár annak megállapítása, hogy milyen mértékben kapcsolódik az ukrainai irodalomhoz, és mennyiben sajátos képződménye és kifejezése a különböző nemzetek és nemzetiségek együttélésének Jugoszláviában, elsősorban pedig Vajdaságban.

A két háború között az évenként megjelenő *Kalendárium* volt a ruszin családok egyetlen olvasmánya. Az irodalmi alkotásokban romantikus, didaktizáló, moralizáló hatásoktól és alpátoszos, meddő nemzetsírató hangoktól terhes folklorisztikus tematika uralkodott. Mindezt tulajdonképpen az egyház szűk kritériumai diktálták, mivel a könyvkiadást ő tartotta a kezében. Ilyen körülmények között a tágabb látókörű és haladó írók nehezen érvényesülhettek. Nagy erőfeszítésekre és találékonyásra volt szükség, hogy az uralkodó mérceken kívül eső művek közül valami is megjelenhessen.

A felszabadulás után alapjukban megváltoztak a jugoszláviai ruszin írók alkotási körülményei.

A ruszin nyelvű kiadói tevékenység a haladó szocialista erők kezébe került, és egész társadalmunk erkölcsi és anyagi támogatását élvezte. 1945. június 15-én Ruski Krsturban megjelent a *Ruszko Szlovo* című politikai hetilap első száma, s ebben helyet kapott az irodalom is. Az 1945 végén megjelent *Népnaptár* szintén nagy terjedelmet szentelt az irodalmi alkotásoknak. 1947-ben indult a havonta megjelenő *Pionirszka zahradka* című gyermekfolyóirat, 1952-ben pedig a *Svetlosz* című, negyedévenként jelentkező irodalmi folyóirat, a jugoszláviai ruszinok első irodalmi folyóirata. Ennek megjelenésével az a vélemény alakult ki, hogy az évenként kiadott kalendáriumok megtették a magukét, eleget tettek nemzetnevelő feladataiknak, további megjelentetésük tehát fölöslegessé vált. Mai szemmel nézve téves lépésnek tekintjük a naptár megszüntetését, mivel a *Svetlosz* abban az időben még nem vált szélesebb körben ismertté, s nem is vehette át azt a funkciót, amelyet a kalendárium betöltött a jugoszláviai ruszinság kulturális életében. Kezdetben a folyóirat nem tudott maga köré tömöríteni elegendő számú munkatársat, s amikor a ruszin kiadói tevékenységre fordított pénz összegét csökkentették, legelőször a folyóirat szűnt meg — két évvel alapítása után, 1954-ben. Így történt meg, hogy 1952 és 1957 között nem jelent meg a népszerű kalendárium, 1954-től 1966-ig

pedig irodalmi folyóirat sem. A hazai ruszin írók irodalmi alkotásai ebben az időben nagyon kis számban kerültek el olvasóikhoz. Az alkotók és olvasók közti közvetítő szerepét ebben az időszakban egyedül a Ruzske Szlovo című hetilap és a Pionirszka zahradka című gyermekfolyóirat látta el.

1956-ban szemmel látható átalakulási folyamat játszódott le a jugoszláviai ruszin írók között. Jelenlétük és hatásuk egyre jobban érződött a meglévő lapoknál. Ebben az időben felmérték az előző évek mulasztásait, egyesítették erőiket és megkísérelték áthidalni a nehézségeket. Megfelelő anyagi eszközök mozgósításával 1956 végén sikerült kiadni az első felújított kalendáriumot, s ez a kiadvány a későbbi években is megjelent. A kalendáriumot minden harmadik ruszin család megveszi; népszerűségét napjainkban sem haladta meg semmilyen más könyv. Néhány évvel később (1964-től) havi mellékletként kezdett megjelenni a Ruzske Szlovo hasábjain a Literaturne Szlovo című irodalmi melléklet. Időnként megjelent egy-egy könyv is vagy antológia. Tizenkét évnyi szünet után, 1966 végén — alapos előkészületek után — ismét megjelent a Svetloszc irodalmi, kulturális és társadalomtudományi folyóirat. 1972 óta az újvidéki Ruzske Szlovo Kiadóvállalat az említett publikációkon kívül megjeleneti még a MAK című ifjúsági folyóiratot, ez pedig támogatja a fiatalok irodalmi alkotómunkáját. Ha mindehhez hozzáadjuk, hogy a Ruzske szlovo kiadói részlege évente mintegy tíz könyvet és antológiát ad ki, akkor megállapíthatjuk, hogy a jugoszláviai ruszinság irodalmának igen kedvező feltételei vannak a további fejlődéshez.

A Ruzske Szlovónak napjainkban mintegy nyolcvan állandó és sok bedolgozó munkatársa van. Eddig nyolc jugoszláviai ruszin írórt vetek fel a Vajdasági Íróegyesületbe. Ezeknek az íróknak a munkássága nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a jugoszláviai ruszin nyelvű irodalom legalább részben ki tudjon törni szűk nyelvi korlátai közül.

A ruszin irodalomra, különösen a költészetre, a gyors fejlődés jellemző. Ennek az irodalomnak, amely mindössze nyolcvanéves, nagyon rövid idő alatt kellett megtennie azt az utat, amelyet más nemzeti irodalmak évszázadok alatt tesznek meg. Mivel a ruszin irodalom korán elszakadt anyairodalmától, az ukrainaitól, az új ágát az elsősorban a szerbhorvát nyelvű irodalom pozitív eredményeit használta fel, de merített más jugoszláviai nemzetek és nemzetiségek irodalmi tapasztalataiból is, minthogy nem egy ruszin író beszélte és beszéli ennek a környezetnek több nyelvét is.

A jugoszláviai ruszinok irodalmát napjainkban három alapvető téma jellemzi: a háború utáni első írónemzedék alkotókedvének és tehetségének kiteljesedése; az új tartalmi és kifejezési lehetőségeket kereső új írógeneráció születése; valamint a nyelvi hatások túlhaladására irányuló egyre intenzívebb fordítói tevékenység.

A háború utáni első ruszin írónemzedéknek sikerült megváltoztatni irodalma fejlődésének irányát, sikerült leküzdenie az egyház befolyását, s ráirányította a ruszin irodalom figyelmét az emberre, mindennapjaira és korproblémáira. Ennek a generációnak munkája eredményeképpen vált a jugoszláviai ruszin irodalom osztályjellegű irodalomká, s gazdagodott a legszebb emberi értékek kifejezésével. Ennek az időszaknak legjelentősebb írói: Mihajlo Kovács, Janko Fejsza, Eugen M. Kocsis, Nikola M. Kocsis, Eugen Plancsaka, Gyura Szopka, Vaszilja Mudri, Miron Budinszki, Nikola Szkuban, Gyura Latyák, Gyura Papharhaji, Miron Kolosnyai és Ljubica Budinszki.

A jugoszláviai ruszin irodalom új nemzedéke az elmúlt évtized elején jelentkezett először verseivel. Ide tartozik Angela Prokop, Mirosláv Sztriber, Kovačevićné Irina Hardi, Venjamin Buljcsik, Amálija Balog, valamint Ljubomir Szopka, Julijan Tamás, Ahneta Bucskó. Első köteteik az utóbbi két évben jelentek meg. Ennek a nemzedéknek a fellépésével a ruszin próza, de még inkább a költészet új tartalmakkal és kifejezési formákkal gazdagodott.

A ruszin irodalom mai helyzetét jellemző harmadik tényező az egyre intenzívebb fordítói tevékenység. Ennek az a célja, hogy áthidalja a nyelvi akadályokat, s hogy a vajdasági táj bármelyik nemzetiségének irodalma ne csak hozzáférhető legyen mindenki számára, hanem közös kinccsé is váljék.

Egészében szemlélve megállapítható, hogy a ruszin etnikum igen fogékony a költészetre, költői tehetséggel van megáldva. Ezt állapították meg a század

elején a néprajzi kutatók is, a bácskai népköltészet első gyűjteményeinek kiadásakor. 220 prózai és 430 lírai népköltészet alkotási jegyzetek fel az akkori ruszinok között, s e művek jelentős része az akkori életkörülményeket énekelte meg, tehát modern tartalmú volt. Nem is akadt talán a ruszin nemzetiség életében olyan jelentősebb esemény, amely nem találta volna meg az utat — a népköltészetten keresztül — a nép felé. Nem csoda tehát, hogy ma is a költészet a vezető műfaj a jugoszláviai ruszinok irodalmában. S talán éppen ebben a műfajban érte el a ruszin irodalom a legjelentősebb eredményeket is.

A ruszin irodalom prózai ágának művelői a jelen pillanatban még nem mutathatnak fel jelentősebb eredményeket. Eppen napjainkban folyik egy nagyobb átalakulás, amelynek célja a megfelelő tartalom és kifejezési forma keresése, a jugoszláviai ruszin próza új útjának kijelölése. A már említett és érvényesült írók mellett jelentős még Stéfán Hudák, Stéfán Csakán, Vlado Koszternik, Vlado Biljnye, Vlado Kirde és Ljubomir Szopka prózaírói munkássága.

A drámairodalom kezdetei csak századunk húszas éveiben jelentkeznek a ruszin irodalomban. A két háború között mindössze tíz színpadi mű született és került bemutatásra. Csak a legutóbbi években tapasztalható jelentősebb haladás ezen a téren. A társadalom anyagi és erkölcsi támogatása — amilyen pl. egy-egy irodalmi pályázat kiírása — már látható eredményeket hozott. A kritikai és esszéirodalom csak az utóbbi évtizedben ért el jelentősebb eredményeket, bár a kritika mint műfaj már a század elején, az első nyomtatott ruszin könyvek megjelenése idején is művelőkre talált. Az akkori kritika azonban elsősorban a könyvek megjelenése fölötti örömét fejezte ki, s kevésbé foglalkozott a művek esztétikai méltatásával. Ma már megállapítható, hogy ezeknek a kritikáknak a szerzői a legtöbb esetben nélkülözték a műfaj műveléséhez szükséges felkészültséget, tehát nyilvánvalóan nem bocsátkozhattak alaposabb elemzésekbe. Csak a legutóbbi évtizedben számolhat a jugoszláviai ruszin irodalom képzetesebb kritikusokkal, tehát csak napjainkban tölti be a ruszin nyelvű kritika azt a funkciót, amely minden irodalomban nélkülözhetetlen.

Hátra van még a jugoszláviai ruszin irodalom történetének megírása. Ehhez a nagy munkához most végzik tanulmányaikat a leendő szakemberek. Így a jugoszláviai ruszin irodalom történetének megírására csak néhány év múlva kerülhet sor.

Jung Károly fordítása

